

Madarat tolláról, képviselőt pártjáról

A 2010-2014-es országgyűlési időszak elemzése

SZK 213

2014. július 17.

Tartalomjegyzék

1	Bevezetés.....	3
2	Történeti áttekintés, elméleti megalapozás	4
2.1	Az Országgyűlés.....	4
2.2	Az Országgyűlés jellemzői a 2010-2014-es időszakban	5
2.2.1	Jogszabályalkotás	5
2.2.2	Fragmentáció és fluktuáció	8
2.3	Képviselet	9
2.3.1	A képviselet fogalma.....	9
2.3.2	A képviselet megközelítései, képviselői szerepfelfogások	9
2.4	Frakciók és frakciófegyelem	11
3	Kutatási kérdések és hipotézisek.....	12
4	Módszertan	14
4.1	Klaszterelemzés	15
4.1.1	Klaszterelemzés a társadalomtudományokban.....	15
4.1.2	Az N-dimenziós tér és a távolság fogalma.....	16
4.1.3	A képviselők távolsága.....	16
4.1.4	Fix számú klaszter előállítása, illetve a hierarchikus klaszterezés	17
4.1.5	A frakciófegyelem új mutatója.....	18
4.2	A módszertan alkalmazása a magyar Országgyűlésre.....	19
4.3	További kutatási irányok és fejlesztési lehetőségek	21
4.4	Adatforrások	22
5	Kutatási eredmények	23
5.1	A pártfegyelem mértéke a vizsgált időszakban	23
5.2	Pártfegyelem a kormánypártok és az ellenzéki pártok frakcióiban	24
5.3	A pártfegyelem változása a választásokhoz közeledve	25
5.4	A pártfegyelem és a 2014-es országgyűlési választásokon való indulás kapcsolata. 25	

5.5	A későbbiekben függetlenné váló képviselők frakcióbeli magatartása.....	26
5.6	A függetlennedő képviselők frakcióelhagyást követő magatartása.....	26
6	Összefoglalás.....	27
7	Irodalomjegyzék.....	28
1. melléklet:	Bizonyítások.....	30
2. melléklet:	Függetlenné váló képviselők viselkedése (dendrogram)	31

Ábrák jegyzéke

1. ábra	A különböző periódusokban és a teljes időszak alatt mérhető pártfegyelmi mutatók értékei	23
2. ábra	A leadott képviselői szavazatok alapján megfigyelhető összevonási rend.	24
3. ábra	Az egyes periódusokban, illetve a teljes időszakon megfigyelhető pártfegyelmi mutatók alakulása kormánypárt-ellenzék bontásban.....	24
4. ábra	A három periódus alatt megfigyelt pártfegyelmi indexek frakció szerinti bontásban.	25

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat	Az egyes parlamenti ciklusok alapadatai.	6
2. táblázat	A törvényjavaslatok állapot és benyújtó csoportok alapján.	7
3. táblázat	Az Országgyűlés pártösszetételének változásai 2010-2014 között.	8
4. táblázat	A kormánypártiság által magyarázott pártfegyelmi index lineáris regressziós modelljének együtthatói.	25
5. táblázat	A pártfegyelmi mutató és a 2014-es országos listahelyezés kapcsolata.....	26

1 Bevezetés

Dolgozatunkban az Országgyűlés 2010-2014-es időszaka alatti képviselői szavazások vizsgálatát végeztük el egy, a magyar politikatudományban hasonló kérdéskör vizsgálatára eddig nem felhasznált módszertan, a hierarchikus klaszterezés módszerével, továbbá leíró statisztikai elemzéseket is készítettünk a lezárt időszakról. Kutatási kérdéseink és hipotéziseink kiterjedtek a pártfegyelem, illetve a frakciódinamikák vizsgálatára, kiemelt figyelmet fordítva az időbeli tendenciákra. Munkánk során egy új, a klaszterelemzés módszertanán alapuló pártfegyelem-mutatót is létrehoztunk, mely képes számszerűsítve leírni, hogy az adott országgyűlési képviselő milyen mértékben vetette alá magát szavazási magatartásában a pártfegyelemnek.

Kutatásunk során hipotéziseink többségét sikerült bizonyítani a felhasznált módszertannal, továbbá az általunk megalkotott pártfegyelmi mutató szignifikáns modelleket eredményezett, tehát valóban képes volt az egyes kapcsolatok kimutatására. A kormánypártok frakcióiban a vizsgált időszak alatt jelentősebb mértékű frakciófegyelemre lehettünk figyelmesek, mint az ellenzéki pártok körében. A 2014-es országgyűlési választások közeledtével erősödött a pártfegyelem a frakciók többségében. A frakciókból kilépő, így függetlenné váló képviselők szavazási magatartására általánosságban kevésbé volt jellemző a pártfegyelem, mint az egykori frakciótársaikra. Találtunk szignifikáns kapcsolatot aközött, hogy az adott képviselő milyen pártfegyelmi mutatót produkált és aközött, hogy hanyadik helyet kapott a 2014-es országgyűlési választások országos listáján. A függetlenné vált ellenzéki képviselők szavazási magatartásuk alapján elsősorban egymáshoz hasonlóan szavaztak, illetve nem mondható el, hogy a függetlenné vált országgyűlési képviselők nagy többsége inkább régi pártjának, mint más pártok tagjaihoz hasonlóan szavazott volna.

A dolgozatunkat a magyar Országgyűlés történeti és jelenkori kontextusának bemutatásával nyitjuk, majd felsoroljuk a releváns politikaelméleti megközelítéseket a képviselő és képviselői szerepfelfogás, illetve a frakcióképzés és frakciófegyelem területeiről. Az előzőeket a kutatási kérdéseink és hipotéziseink alapos, szakirodalmi példákkal alátámasztott felsorolása követi, melyhez párosulva a következő fejezet alaposan bemutatja az általunk alkalmazott hierarchikus klaszterezés módszertanát, az általunk újonnan létrehozott, ún. pártfegyelmi mutató megalkotásának módját, a módszereink alkalmazását a magyar Országgyűlés szavazási adataira, illetve az adatforrásaink prezentálására is külön alfejezetet szentelünk. Ezt követi a kutatási eredményeink felsorolása hipotézisek szerint csoportosítva. Dolgozatunk egy, a kutatások további irányát taglaló résszel és összefoglalással zárul.

2 Történeti áttekintés, elméleti megalapozás

A munkánk erőteljesen módszertani jellege ellenére fontosnak tartjuk az általunk választott igen szerteágazó politikatudományi terület történeti kontextusba helyezését és politikaelméleti áttekintését. A fejezetben szót ejtünk a magyar Országgyűlés múltjáról, illetve a jelenkori parlament jellemzőit és azok megfigyelhető tendenciáit. A politikaelméleti részt a képviselet fogalmának áttekintésével nyitjuk, megemlítjük a képviselet és a képviselői szerepfelfogás releváns szakirodalmi klasszikusait, majd tárgyaljuk a frakciók és a frakciófegyelem kialakulásának okait taglaló megközelítéseket.

2.1 Az Országgyűlés

A magyar törvényhozás képviselőház, a hagyományos parlamentáris képviseleti elven alapul és biztosítja a demokratikus politikai képviseletet. A magyar politikai fejlődésre jellemző a gyenge demokratikus, de erős parlamenti tradíció (Körösenyi – Tóth – Török, 2007). Balázs Zoltán (2012) a reformkor kezdetétől számított magyar alkotmányossági trend egyik jellemzőjeként azonosította a parlamentáris jelleget, ahol a parlamentáris jelleg a politikai folyamatok helyét jelenti.

Az Országgyűlés feladatai közül két klasszikus funkció emelendő ki: a törvényhozó funkció, illetve a végrehajtás ellenőrzése. A modern parlamentek esetében ezek kiegészülnek a kormányalakítási funkcióval is. A magyar parlament igen jelentős szerepet tölt be a politikai vezetők rekrutációjában és szelekciójában, mely a kormányon túl más vezető állami tisztségviselők megválasztását is magába foglalja. A hagyományos funkciók közé tartozik továbbá a politikai képviselet és a nyilvánosság biztosítása. Ezek hozzájárulnak az egész politikai rendszer demokratikus legitimációjához, tehát az Országgyűlés legitimációs funkcióval is bír. Az európai szintű folyamatoknak megfelelően már a magyar Országgyűlésre sem jellemző a törvényhozás és a végrehajtás hatalmi ágak intézményes és funkcionális elválasztása, hiszen hazánkban is végbement a parlament belépése a kormányzásba. A kormány és a parlament többségi frakciója funkcionálisan összefonódott, így megteremtve egy újfajta hatalommegosztást a kormány és az ellenzék között (Körösenyi – Tóth – Török, 2007).

A magyar Országgyűlés demokratikus politikai képviseletet biztosít, mivel a választójog általános. A parlament két eltérő képviseleti elv mentén jön létre: jelen van a hagyományos területi (egyéni) képviseleti elv, de szerepet kap a pártelvű politikai reprezentáció is (Körösenyi – Tóth – Török, 2007). 2014-ig a 386 mandátumból 176-ot egyéni

választókerzetekből, míg 210-et a területi, illetve az országos listákról töltöttek fel.¹ A 2014. április 6-i országgyűlési képviselőválasztásokon azonban már 199 képviselő megválasztására fog sor kerülni, akik közül 106-ot egyéni választókerületben, 93-at pedig országos listán választanak. Megjegyzendő, hogy az országos lista állítható pártlistaként vagy nemzetiségi listaként.²

A rendszerváltás után a magyar pártrendszer koncentrálódása ment végbe, mely jelenségért Pippa Norris (2004) ismert elmélete a választási rendszert teszi ezért felelőssé. Egyes szakemberek ugyanakkor vitatják, hogy a koncentrálódás kizárólag a választási rendszer miatt ment végbe. Enyedi Zsolt (2004) bizonyította, hogy a pártok képesek átformálni a pártrendszer társadalmi és attitűdinális fundamentumait és bemutatta ennek a jelenségnek több mechanizmusát. Kozma Viktória (2007) matematikai-statisztikai mutatókkal érvel amellett, hogy a pártok racionális, önérdékkövető, adaptációra képes pártok felelősek a koncentrációs dinamikáért.

2.2 Az Országgyűlés jellemzői a 2010-2014-es időszakban

2.2.1 Jogszályalkotás

A magyar Országgyűlés *törvénygyárként* működik, nemzetközi összehasonlításban is sok törvényt, határozatot fogad el (Körösenyi – Tóth – Török, 2007). Az 1. táblázat adatait áttekintve látható, hogy ez *a tendencia a 2010-2014-es időszak alatt még tovább erősödött*: a második Orbán-kormány alatt összesen 1282 döntés született. Az elfogadott törvények száma (859) kevés híján megegyezik a rendszerváltás utáni első két ciklus elfogadott törvénytömegének összegével. Mind az elfogadott új törvények, mind a törvényt módosítások száma jelentősen nőtt.

¹1989. évi XXXIV. törvény

²2011. évi CCIII. törvény

Ciklus	Törvények száma			Országgyűlés i határozatok száma	Politikai nyilatkozatok, irányelvek, elvi állásfoglalások	Összesen
	új	módosító	összesen			
1990–1994	219	213	432	354	10	796
1994–1998	264	235	499	455	3	957
1998–2002	273	184	460	394	2	856
2002–2006	262	311	573	488	4	1065
2006–2010	262	325	587	421	5	1013
2010–2014	321	538	859	419	4	1282

1. táblázat Az egyes parlamenti ciklusok alapadatai. Forrás: Parlament.hu

A 2. táblázat mutatja a benyújtott törvényjavaslatok megoszlását állapot és benyújtó csoportok (Kormány, kormánypártok, ellenzéki pártok, független képviselők) alapján. Az adatok alapján elmondhatjuk, hogy a parlamenti jogalkotás továbbra is igen hangsúlyos, szembemelve a törvényhozás jogszabályalkotásának visszaszorulását és a kormány szerepének jelentős növekedését eredményező nemzetközi tendenciákkal (Körösenyi – Tóth – Török, 2007). A 2010-2014-es országgyűlési időszakban a benyújtott törvényjavaslatok 61,7%-a származott országgyűlési forrásból (képviselek, bizottságok). Mindkét oldal, tehát a kormánypártok és az ellenzék (ideértve a független képviselőket is) igen aktív volt a törvényjavaslatok benyújtása terén. Az ellenzéki képviselők több javaslatot nyújtottak be, mint a kormánypártok összesen, illetve megközelítették a Kormány értékét.

A két oldalról érkező javaslatok ugyanakkor továbbra sem indultak el azonos eséllyel a kihirdetésig vezető úton. Míg a kormánypárti javaslatok kis híján háromnegyede (73%) kihirdetésre került, az ellenzéki pártok mindössze egyetlen javaslata jutott el addig az állapotig. Az ellenzéki pártok javaslatainak 87%-a a parlament elé sem került (az Országgyűlés nem tárgyalta). A független képviselőktől érkező javaslatok közül egyik sem került kihirdetésre és a csoport irományainak túlnyomó többsége (83%) ugyancsak nem került az Országgyűlés elé. A Kormány sikerszázaléka kirívóan nagy, mintegy 96,8%-os.

Állapot	Kormán y	Kormánypárt ok	Ellenzéki pártok	Független képviselő k	Bizottsá g
Alkotmánybírósági döntésre vár	1	0	0	0	0
Általános vita alatt	0	0	1	0	0
Az OGY elutasította	0	0	1	0	0
Az OGY nem tárgyalja	0	8	383	80	0
Benyújtva	0	2	4	7	0
Bizottságnál tárgysorozatba vételre	0	1	2	1	0
Kihirdetésre vár	2	1	0	0	0
Kihirdetve	541	249	1	1	20
Módosítók határozathozatalára vár	0	0	0	0	2
Targysorozatba vétel elutasítva	0	0	1	0	0
Targysorozatban	1	16	15	0	0
Visszautasítva	0	0	4	1	0
Visszavonva	13	64	28	6	0
Zárovitára vár	1	0	0	0	0
Összesen	559	341	440	96	22

2. táblázat A törvényjavaslatok állapot és benyújtó csoportok alapján.
 Forrás: Parlament.hu adatai alapján saját számítás és szerkesztés

2.2.2 Fragmentáció és fluktuáció

Jelentősen meghatározza a magyar Országgyűlés politikai struktúráját és a képviselők viselkedését a *pártelv*, mely kiemelten és egyre erősödő módon része a magyar parlamenti jognak. A rendszerváltástól időben távolodva a fragmentáció és fluktuáció fokozatosan visszaszorult: nem jelentek meg új képviselőcsoportok az Országgyűlésben, a frakciók közötti mozgás elvesztette jelentőségét, a frakciófegyelem pedig egyre erősebbé vált (Körösenyi – Tóth – Török, 2007). A 3. táblázat adatai alapján elmondható, hogy a minden pártfrakció aránya csökkent a vizsgált időszak alatt, ugyanakkor ez legnagyobb mértékben két ellenzéki pártot, a Magyar Szocialista Párt³ és a Lehet Más a Politika⁴ frakcióját érintette.

Frakció	Időszak	Képviselők száma	Arány	Mandátum vége	Frakciótagság vége	Új képviselő
Fidesz	2010.05.14	227	58,8%	12	13	-
	2014.03.16	223	58,5%	-	-	9
KDNP	2010.05.14	36	9,3%	3	3	-
	2014.03.16	34	8,9%	-	-	1
MSZP	2010.05.14	59	15,3%	3	14	-
	2014.03.16	47	12,3%	-	-	2
Jobbik	2010.05.14	47	12,2%	2	6	-
	2014.03.16	43	11,3%	-	-	2
LMP	2010.05.14	16	4,1%	2	11	-
	2014.03.16	7	1,8%	-	-	2
független	2010.05.14	1	0,3%	0	0	-
	2014.03.16	27	7,1%	-	-	26

3. táblázat Az Országgyűlés pártösszetételének változásai 2010-2014 között. Forrás: Parlament.hu

³2011. október 23-án 10 képviselő elhagyta a szocialista frakciót.

⁴2013. február 11-én 8 képviselő LMP frakcióbeli tagsága ért véget.

2.3 Képviselet

Az alfejezetben bemutatásra kerül a képviseletelmélet többféle megközelítése. A demokratikus politikai képviselet a politikatudomány egy igen sok szakembert foglalkoztató területe, hiszen e nélkül a képviseleti demokrácia és annak legitimitása nehezen érthető meg. A számos kutatás fő célja a különféle normák beazonosítása és azoknak magatartásbeli megjelenésének megfigyelése (Papp, 2011). Kutatásunk nem terjed ki a normák vizsgálatára, viszont a magatartásbeli megjelenés igen hangsúlyos területe munkánknak, így indokolt a szakirodalom áttekintése.

2.3.1 A képviselet fogalma

Hannah Fenichel Pitkin (1972) híres művében a képviseleti kormányzás vizsgálata helyett a képviselet fogalmával, illetve annak köznyelvben való megjelenésével foglalkozik. Véleménye szerint a politikaelmélettel foglalkozók képviselettel kapcsolatos szembenállása abból gyökerezik, hogy e szakemberek nem érzékelik, hogy a képviselet részleges definíciói a kifejezés jelentéstartalmának egyes elemeit ragadják ki azt a látszatot keltve, mintha az lenne a képviselet fogalmának egyetlen jelentése. Pitkin ugyanakkor feltételezi, hogy a képviselet szó nem egy megfoghatatlan és változó, hanem egyetlen, igen összetett jelentéstartalommal bíró kifejezés, aminek alapvető jelentése nem változott jelentősen a XVII. század óta.

2.3.2 A képviselet megközelítései, képviselői szerepfelfogások

Kutatásunk fő témája a képviselők egyéni viselkedése, így a különböző felfogások általános leírása nem képezi részét a dolgozatnak. Számunkra inkább a képviselők egyéni szerepfelfogása és az ahhoz kapcsolódó viselkedése releváns, melyre az alfejezetben szakirodalmi példákat hozunk.

Ilonszki Gabriella és David Judge (1994) alapján a képviselők vizsgálatakor kiemelten fontos megvizsgálni az ún. *képviseleti hálót*, mely a képviselő objektív, parlamenten belül és azon kívül is értelmezett hovatartozásából, továbbá a hovatartozás szubjektív megéléséből, az ahhoz való viszonyulásából tevődik össze. A dolgozatunk véleményünk szerint nem lenne teljes a képviselői szerepfelfogás irodalmának áttekintése nélkül. Három fő, képviselői szereppel kapcsolatos politikaelméleti irányt különíthetünk el, melyek erős befolyást gyakorolnak a terület kutatóira (Papp, 2011).

John C. Wahlke, Heinz Eulau, William Buchanan, és LeRoy C. Ferguson (1962) művükben a társadalmi kereslet képviseleti szerepekre gyakorolt hatását hangsúlyozták (Papp, 2011). A szerzőnégyes amerikai képviselők vizsgálata során csoportokat különített el a célorientációs, klientista és képviseleti dimenziók szerint. A *célorientációs tengely* mentén a

képviselői szerepeket a döntéshozatalban betöltött szerepük, helyük határozza meg. A *klientista dimenzióban* erős relevanciát kap a pártokhoz, regionális egységekhez és a különféle nyomásgyakorló csoportokhoz fűződő kapcsolat: a képviselőnek tevékenysége során figyelembe kell vennie az előző csoportok igényeit, hogy képes legyen megőrizni képviselőségét. A *képviseleti tengely* a képviselői tevékenység stílusát, illetve a képviselők szerepfelfogását ábrázolja. A legutóbbi dimenzió alapján a következő szereptípus-hármas határozhatóak meg: megbízott (trustee) – politikus (politico) – küldött (delegate). A *megbízott* szabadon dönthet a saját lelkiismeretére alapozva, a *küldött* kötött mandátummal rendelkezik tevékenysége során, míg a *politikus* az adott szituáció függvényében változtatja, hogy melyik szereptípust ölti magára (Ilonszki – Judge, 1994). A képviseleti szerepeket közvetett módon a törvényhozás képviseleti funkciói és a képviselőválasztások formálják, melyek direkt módon hatnak a társadalmi kereslet felépítésére.

Donald Searing (1994) jelentőséget tulajdonít az egyéni motivációknak és ambícióknak. A szakember elutasítja az előzőekben taglalt felosztást, mely szerint csak a politikaelméleti szakemberek által kigondolt, a valóságot nem fedő, absztrakt elképzelés. Searing két képviselői szerepklasztert különít el: a *pozíciós szerepeket* a képviselő intézményekben betöltött pozíciói határozzák meg, a *preferenciaalapú szerepeket* pedig az adott képviselő egyéni preferenciái alakítják ki. A képviseleti szerepeket e kettő csoport kombinációi teremtik meg.

Kaare Strøm (1997) a racionális döntések elméletére alapozva a képviseleti szerepeket *stratégiai döntéseknek* tekinti, melyek nem mások, mint eszközök az előre meghatározott célok megvalósításának biztosításához. Az intézmények szabályaikkal korlátot szabnak eme stratégiáknak. A képviselő a stratégiaválasztással maximalizálni akarja a fő célja megvalósulásának valószínűségét, tehát feltételezhető egy erős korreláció a képviselői szerepfelfogás és viselkedés között. A magatartás vizsgálata az előzőek alapján információval lát el minket a szerepfelfogásról.

Az általunk vizsgált időszak alatt igen erős volt a politikai pártok befolyása a képviselő tagjaikra. Wahlke et al keretrendszerében az előzőek alapján a klientista dimenzió, továbbá a politico (politikus) képviselői ideáltípus emelkedik ki, hiszen a pártfegyelem mértéke ügyről ügyre váltokozhat (Körösényi – Tóth – Török, 2007), így alkalmanként a képviselő egyéb jellemzőinek, pl. lelkiismeretének vagy helyi kötődésének is juthat szerep. Searing két típusa közül természetesen a pozíciós szerepek emelendők ki, hiszen az intézményi lehetőségek és korlátok igencsak szűkre szabják az adott képviselő mozgásterét. Strøm stratégiai döntései is relevanciát kapnak, hiszen a számos erőforráshoz való hozzáférést lehetővé tévő

frakciótagságból adódó különféle, például anyagi előnyök hozzájárulhatnak, hogy az adott képviselő beteljesíti-e fő célját, vagy sem.

2.4 Frakciók és frakciófegyelem

A klasszikus parlamentekkel szemben, ahol a legfontosabb szereplők a képviselők voltak, a mai törvényhozásokat a pártok strukturálják és a képviselők nagy többsége egy párt frakciójának tagja (Körösenyi – Tóth – Török, 2007).

A pártok egyéni cselekvőként való felfogása megtévesztő lehet, hiszen a szervezeten belül kialakulhatnak a pártvezetés határozataitól eltérően, esetleg azokkal szembemenve viselkedő csoportosulások. Ezek kialakulása magyarázható értékkülönbségekkel, a szűkös erőforrásokért folytatott rivalizálással, illetve szimpla személyi ellenszenvvel is, de relevanciát kaphat továbbá a kormányforma és a regionális szint is. A pártegység nagyobb valószínűséggel törik meg olyan szervezetekben, melyekben az erőforrás-elosztás arányos módon, belső választásokon keresztül történik, illetve ahol szoros a kapcsolat érdekszervezetekkel. A pártegységre a kormányforma is hatást gyakorolhat: a parlamentáris rendszerekben a kormány sikeressége vagy bukása a pártok viselkedésétől függ, így erős ösztönzők jönnek létre a pártfegyelem fenntartására, míg például a végrehajtó és törvényhozó hatalmi ágakat élesen elkülönítő elnöki rendszerek esetében a képviselők nagyobb szabadságot engedhetnek meg maguknak. Relevanciát kaphat továbbá a regionális szint. (Enyedi – Körösenyi, 2004).

A pártfrakciók létrehozására irányuló ösztönzők két csoportját különíthetjük el aszerint, hogy a pártok, vagy a képviselők perspektívájából vizsgáljuk a kérdést. Egyes megközelítések szerint a kulcs szervezeti ösztönző a pártfegyelemre az, hogy a legnagyobb pártoknak (vagy koalíciós pártoknak) a vezetőjük és kormányuk mögött kell állniuk, különben megbukhat a kormány (Bowler – Farrell – Katz, 1999). A kormányon lévő pártok tehát érdekelttek az együttszavazásban, mint az ellenzéki pártok. A pártfegyelem gyakorlatának hatékonysága is motiváció annak kialakítására, hiszen nagy költséget jelentene, ha a párt képviselőit újra és újra egyesíteni kellene egy adott indítvány mögött.

A képviselők szintjén erősen jelentkezik az információ, az informáltság kérdésköre. A modern törvényhozásokban az indítványok nagy mennyisége nem teszi lehetővé, hogy minden képviselő elmélyüljön minden egyes javaslatban. A frakciótagságon keresztül az adott képviselő élhet a szervezeti erőforrásokkal, így hagyatkozhat a párttársai és a kormányzati döntéshozók szakértelmére. A frakciótagok továbbá szövetségeket is jelenthetnek a képviselői tevékenység során. Az előbbi ösztönzők természetesen hathatnak az ellenzéki pártokra és képviselőkre is (Davidson – Schmich, 2006). Egyszerűbb típusú ösztönző a

frakciófegyelemnek megfelelő szavazás jutalmazása, illetve az attól eltérés szankcionálása (Enyedi – Körösenyi, 2004).

Az előbbieken láthattuk, hogy az igencsak domináns pártszervezet mellett egyéb tényezők is befolyásolhatják a képviselői magatartást. Jelentős szerepet kaphatnak az intézményi keretek, a párton kívül egyéb (pl. regionális) közösségek, az érdekcsoportok, illetve természetesen a saját szerepfelfogás és célfüggvény is.

3 Kutatási kérdések és hipotézisek

Ilonszki Gabriella és David Judge (1994) alapján a következő megközelítések léteznek a parlamentek elemzésére: létezik az alkotmányos struktúrába való illeszkedés vizsgálatát végző alkotmányjogi megközelítés, a parlament belső intézményi elemeinek tanulmányozása, a politikai rendszer más fontos intézményeivel való összekapcsolás a politikai és döntéshozatali folyamatok és mechanizmusok vizsgálata során, illetve a törvényhozás folyamatának résztvevőire irányuló fókusz. Dolgozatunkban a legutóbbi megközelítést alkalmazzuk, tehát a törvényhozás résztvevőit, szűkebben az egyes képviselők szavazat-leadási magatartását vizsgáljuk. A gazdag elméleti háttér alapján a következő kutatási kérdéseket és a hozzájuk tartozó hipotéziseket fogalmaztuk meg a kutatásunk során:

K1: A vizsgált időszak alatt milyen mértékben volt jellemző a pártfegyelem?

H1: A magyar Országgyűlés 2010-2014-es időszaka alatt a jellemző volt a frakciófegyelem.

A magyar Országgyűlés frakciói körében a rendszerváltástól időben távolodva egyre inkább jellemzővé vált a pártfegyelem (Körösenyi – Tóth – Török, 2007), mely tendencia folytatódását az első hipotézissel vizsgáljuk. Az állítás számszerűsítéséhez és bizonyításához az újonnan létrehozott mutatót, a pártfegyelmi indikátort használjuk fel.

H2: A kormánypártok frakcióira nagyobb mértékben volt jellemző a pártfegyelem, mint az ellenzéki pártok frakcióira.

Shaun Bowler, David M. Farrell, és Richard Katz (1999) a pártfegyelem kialakítására való fő ösztönzőt abban látták, hogy a kormánypárti frakciók nem egységes és nem összehangolt fellépése a kormány bukását vonhatja maga után, tehát a frakciófegyelem szigorú fenntartása elsősorban a kormánypártok érdeke. A magyar Országgyűléssel kapcsolatban elmondható, hogy a kormánypártok a frakcióegység fenntartására hatékonyabb eszközökkel rendelkeznek, mint az ellenzéki szervezetek, hiszen a kormányzati felelősség pszichológiai tényezője mellett a frakciófegyelemnek megfelelő magatartás kormányzati pozíciókkal

kerülhet jutalmazásra (Körösenyi – Tóth – Török, 2007). Az előzőek teljesülését a második hipotézis kapcsán vizsgáljuk, és teljesülését a pártfegyelmi indikátorral, illetve a lineáris regresszió eszközével bizonyítjuk

H3: A 2014-es országgyűlési választások közeledtével erősödött a pártfegyelem az egyes frakciókban.

Anthony Downs (1990) széles körben ismert elmélete alapján a kormányzó csoport ösztönzött arra, hogy közpolitikai eszközök alkalmazásával növelje az újráválasztásának esélyét. Feltételezhető, hogy a választások közeledtével a kormánypártok a választók igényeire szabott döntéseket hozzanak az újbóli győzelem elérése érdekében, azonban ehhez biztosítani kell azt, hogy a javaslatok mindenképp átmennek a törvényhozáson. A választások ugyanakkor az adott képviselő szintjén is relevanciával bírnak, hiszen a politikus feltételezhetően folytatni kívánja törvényhozási tevékenységét a következő időszakban is. Az utóbbi bekövetkezésének biztosításához eszköz lehet annak bizonyítása, hogy ő valóban aláveti magát a pártfegyelemnek, hogy ő valóban hasznos fogaskereke a kormánypárti gépezetnek. A hármas hipotézis bizonyítására ugyancsak a pártfegyelmi mutatót használjuk fel frakciókra és periódusokra lebontva.

K2: A vizsgált időszak alatt elmondható-e, hogy a pártfegyelem betartását jutalmazás, míg megszegését büntetés követte?

H4: Az egyes frakciókat a pártfegyelemhez párttársaiknál kevésbé alkalmazó képviselők hagyták el.

A pártfegyelem kialakítására és fenntartására irányuló erőteljes ösztönzők kapcsán feltételezhetően indokoltá válik az olyan képviselők eltávolítása a pártfrakciókból, akik az erős képviselősztintű motivációk ellenére sem vetik alá magukat a frakcióvezetés irányelveinek. A hipotézist a képviselői szintű pártfegyelmi mutatóval és lineáris regresszióval bizonyítjuk.

H5: A magukat leginkább a pártfegyelem alá vető képviselők a 2014-es országgyűlési választásokon egyéni kerületi jelöltséget, illetve előkelő helyeket kaptak a pártjuk országos listáján.

A frakciófegyelemhez való alkalmazkodás képviselői szintű ösztönzőinek lényeges elemei az egyszerűbb, tranzakciós jellegű ösztönzők, melyek közül egy lehet az esély a képviselőség folytatására a párt színeiben. Mivel a párt egyéni belső döntéshozatali logikája alapján kerülnek a képviselőjelöltek kiválasztásra (Enyedi – Körösenyi, 2006), a szelekció során indikátorra válhat a múltbeli képviselőség alatt tanúsított szavazási viselkedés, az a tény, hogy a képviselő mennyire vetette alá magát a pártfegyelemnek. A hipotézis bizonyítását a

képviselőszintű pártfegyelmi mutatók és a 2014-es választásokon a párt színeiben való indulás ténye közötti statisztikai kapcsolat vizsgálatával végezzük el.

K3: A vizsgált időszak alatt mi volt elmondható a függetlenné vált képviselők szavazási tevékenységéről?

H6: A függetlenné vált képviselők az egykori frakciójukkal együtt szavaztak a függetlenné válás után is.

A függetlenné válás után a képviselők kénytelenek lemondani egykori frakciójuk erőforrásairól, így arról is, hogy könnyedén információhoz, irányelvekhez jussanak a szavazási döntéseik megkönnyítése céljából. Kérdés, hogy a képviselő ezek után megpróbál maga kialakítani véleményt az elé kerülő nagyszámú javaslattal kapcsolatban, vagy szavazási magatartása szintjén továbbra is közel marad egykori frakciójához, melyekhez a személyi kapcsolatok továbbra is kötik. A hipotézist a hierarchikus klaszterezés eredményeivel vizsgáljuk.

H7: A függetlenné vált képviselők a függetlenné válás után az egykori frakciójuktól eltérő párt irányelveit kezdik követni a szavazási magatartásuk során.

Az előző hipotézis módosítása azzal, hogy a képviselő függetlenedése után egy, egykori frakciójától eltérő párt szavazási magatartását tekinti saját maga számára is irányadónak. A hipotézist a hierarchikus klaszterezés eredményeivel vizsgáljuk.

H8: A függetlenné vált képviselők szavazási szempontból összehangolják a tevékenységüket.

A kilences és a tízes hipotézis átalakítása annyival, hogy a frakció erőforrásaitól elvágott képviselők az elvesztett erőforrások kiváltása céljából elkezdenek hagyni egymásra, szavazási szempontból új, nem hivatalos frakciókat létrehozva. A hipotézist a hierarchikus klaszterezés eredményeivel bizonyítjuk.

Az előbbieken felsorolt hipotézisek a gazdag szakirodalmi háttér mellett intuíción is alapulnak, továbbá a bizonyításuk az általunk felhasznált módszertan és az általunk létrehozott módszerrel egyszerűen kivitelezhető.

4 Módszertan

A kutatási kérdések és hipotézisek vizsgálatát hierarchikus klaszterezéssel és statisztikai számításokkal végeztük, melyek közül a klaszterelemzést, azon belül is a hierarchikus klaszterezést külön alfejezetben mutatjuk be. Ugyancsak külön alfejezetet adtunk az

adatforrások bemutatásának. A különféle számításokat több alkalommal is elvégeztük, hogy ellenőrizni tudjuk azok érvényességét.

4.1 Klaszterelemzés

„Az osztályozó eljárások családjának egyik ágába sorolható a klaszterelemzés, amely többféle módszer és konkrét eljárás összefoglaló neve. Alapgondolata az, hogy előre nem ismert besorolás esetében is feltárható a halmazon belül egymáshoz leginkább hasonló (közeli) egyedek csoportja” (Kovács, 2011, 43. o.). Mind a tudományos világban, mind az üzleti életben hasznos lehet, ha valamely hasonlósági fogalom alapján úgy tudunk tekinteni a mintára, mint csoportok együttesére. Mivel azt gondolhatjuk, hogy az egy csoportba tartozó alanyok hasonló tulajdonságúak valamely szempont alapján, bizonyos helyzetekben hasonlóan viselkednek, így viselkedésük is előrejelezhetővé válik.

A csoportok kialakítása egyetlen tulajdonság alapján még valamelyest intuitíven is elvégezhető, azonban több tulajdonság figyelembevétele esetén már bonyolultabb problémával állunk szemben. A későbbiekben bemutatásra kerülnek a pontos klaszterképzési statisztikai eljárások, azonban ezek használatához szükség van egy hasonlósági fogalomra, ami a két pont közti eltérések nagyságát ragadja meg, illetve szükség van a két pontra, melyeknek különbségei számszerűsíthetők. Ezen dolgozatban az adatpontokat a Magyar Országgyűlésben szavazó képviselők jelentik, még a köztük lévő távolságot a leadott szavazataikban megfigyelhető különbség adja.

4.1.1 Klaszterelemzés a társadalomtudományokban

A klaszterelemzés módszertanának alkalmazására leginkább a szociológia tudományában találhatunk példákat, míg a politikatudomány és a közgazdaságtudomány berkeiben ritkábban kerül alkalmazásra (Ahlquist – Breunig, 2009). Több összehasonlító politológiai cikk hasznosítja a klaszterelemzés eszközét, mint például Jaewon Jang és David B. Hitchcock cikke (2011), ahol demokráciatípusok elkülönítésére használták az eljárást. A választói politikai attitűdök vizsgálatára John A. Fleishman (1986) ugyancsak a klaszterelemzés módszerét alkalmazta. Philip A. Schrodt és Deborah J. Gerner (2000) a politikai változások előrejelzése céljából alkottak meg egy klaszterelemzésen alapuló modellt. A magyar politikatudományban is akadtak példák a klaszteranalízis módszerére. Fábián Zoltán (2013) a szavazónépesség politikai-ideológiai identitását elemezte vele, továbbá Angelusz Róbert és Tardos Róbert is hasznosította a módszertant (2000).

A miénkhez hasonló módon Tomas Krilavičius és Antanas Žilinskas (2007) alkalmazta a hierarchikus klaszterezést törvényhozási szavazási adatok vizsgálatára. A szerzőpáros a

klaszterelemzés és a multi dimensional scaling eszközt hasonlította össze és alkalmazta a litvániai törvényhozás képviselőinek szavazási adataira. A szakemberek arra a következtetésre jutottak munkájukban, hogy ez a két kvantitatív módszertan megfelelő a szavazási adatok vizsgálatára.

4.1.2 Az N-dimenziós tér és a távolság fogalma

A síkban, mint kétdimenziós térben az (1,1) és (0,0) pontok megszokott távolsága (azon négyzet átlójának hossza, melynek csúcsai (0,0), (0,1), (1,1) és (1,0)) a Pitagorasz-tétel alapján $\sqrt{(1-0)^2 + (1-0)^2} = \sqrt{2}$, amely az euklideszi távolság. És bár háromdimenziósnál magasabb dimenziós teret elképzelni bonyolult, ezen euklideszi távolság A és B pont közt N-dimenziós térben is létezik (Obádovics, 2006). Képlete a kétdimenziós változathoz hasonló:

$$\text{Távolság} = \sqrt{\sum_1^N (A_i - B_i)^2},$$

ahol A_i az A pont i-edik koordinátája.

4.1.3 A képviselők távolsága

Az országgyűlési képviselők megválasztásuk után szavaznak, mely szavazatok nagy része nyilvános és az adott képviselőre ismert. Ezen nyilvános szavazásokon egy képviselő háromféle érvényes szavazatot adhat le: igen, nem, tartózkodik. Ezen szavazatok átkódolása során fő szempont volt, hogy a tartózkodik és nem, illetve a tartózkodik és igen szavazatok távolsága egyezzen meg, így a nem szavazatok -1, a tartózkodik szavazatok 0, míg az igen szavazatok +1 értéket kaptak (1 helyett szinte bármilyen nullától eltérő szám választható a tartózkodástól való távolságnak, ez nem befolyásolja az eredményt). Miután az egyes szavazások átkódolásra kerültek, már értelmezhető a képviselők N-dimenziós koordinátája, minden szavazást egy koordinátaként tekintve. Ebből következően az N dimenziószám meg fog egyezni a leadott szavazatok számával.

Felmerül természetesen a kérdés, hogy ez a módszer miért jobb, mintha azt vizsgálnánk, hogy az esetek mekkora részében szavazott ugyanúgy A képviselő, mint B. A szemléltetés kedvéért tekintsünk három képviselőt és három kérdésben leadott szavazataikat, illetve tegyük fel a kérdést, hogy X képviselő vajon Y és Z képviselő közül kivel különbözne kisebb eséllyel össze a Parlament folyosóján?

X (1,1,1) vagy (I,I,I)

Y (1,1,-1) vagy (I,I,N)

Z (1,0,0) vagy (I,T,T)

Amennyiben az alapján foglalunk állást, hogy X és Y kétszer, még X és Z egyszer értettek egyet, abban az esetben arra a következtetésre kellene, hogy jussunk, hogy X-hez Y áll közelebb. Amennyiben a háromdimenziós euklideszi távolságokat számoljuk ki, kiderül, hogy X és Z az, aki közelebb áll egymáshoz. Véleményünk szerint, bár X és Z nem értett mindenben egyet, igazi ellentét csak X és Y közt jött létre a harmadik szavazáson, ahol kinyilvánították ellentétes véleményüket, még ilyen X és Z közt nem történt, ezért az elfogadható módszertan szerint Z-nek kell közelebb elhelyezkednie X-hez.

4.1.4 Fix számú klaszter előállítás, illetve a hierarchikus klaszterezés

Ezen tanulmánynak nem célja a klaszterképző algoritmusok és matematikai módszerek részletes bemutatása, azonban fontos megérteni, hogy az adott eredmény milyen elvek alapján jött létre. Általában mielőtt bármely eljárást is használhatnánk, a mintát sztenderdizálni kell (0 várható értékűvé és 1 szórásúvá alakítani), melynek két fontos hozadéka van: a különböző mértékegységek miatti torzítás megszűnik, illetve a nagyobb szórással rendelkező tulajdonságok nem fogják a többi tulajdonságot elnyomni. Tanulmányunkban ezen lépést kihagytuk, mivel elméletben az egyes szavazásoknak azonos a kérdés ismerete nélkül feltételezett eloszlása, illetve azonos skálán vannak mérve, ezért nem feltétlenül van rá szükség és könnyebb az eredmények értelmezése sztenderdizálatlan változatban.

Előre ismert számú csoport képzéséhez az SPSS-ben a k-középpontú klaszterezés eljárás használható, mely szétbontja a mintát a kért számú klaszterre. „A különböző [klaszterezési] eljárások általános menete a következő:

- A kezdő klaszterek kialakítása, és az egyedek szétosztása az euklideszi távolság szerinti legközelebbi kezdő klaszterbe,
- Új középpont számítása,
- Az egyedek átsorolása a legközelebbi középponthoz.

A klaszterek közti mozgás addig folytatódik, amíg változnak a középpontok” (Kovács, 2011, 50. o.). A hierarchikus klaszterezéshez nem szükséges előre megadni egy klaszterszámot, ahány csoportra szeretnénk szétbontani a mintát. Legfőbb outputja a dendrogram, amely azt mutatja meg, hogy a kívánt klaszterszámok csökkentésével mely, eddig külön klaszterben lévő adatpontok vonódnának össze, így csökkentve a meglévő klaszterek számát. Bár gyakorlatban leginkább a k-középpontú klaszterezést segítő eljárásként használják, mivel megsejthető vele a klaszterek helyes száma, dolgozatunkban ennél sokkal fontosabb, sőt központi szerepet kap a hierarchikus klaszterezés, mivel a képviselők szavazatai alapján vizualizálni tudjuk, hogy ki kivel ért inkább egyet, hiszen ők előbb fognak összevonódni. A dolgozat összevonó

hierarchikus klaszterezést használ, melynek eredményeit SPSS használatával kaptuk, between groups linkage összevonó eljárás és euklideszi távolság használata mellett. A hierarchikus klaszterezés eljárása az alábbi módon történik: „Általában 3 lépést hajtunk végre:

- Az induló adatokból hasonlósági vagy távolság-mátrixot készíthetünk.
- Értelmezzük az egyedek és a csoportok egymáshoz való közelségét.
- Ábrázoljuk az összevonási folyamatot” (Kovács, 2011, 44. o.).

4.1.5 A frakciófigyelem új mutatója

Az előzőekben vázolt távolságdefiníció felhasználásával megadható az egyes párt véleménye az adott időszakban minden kérdés tekintetében, mely véleményt egy N-dimenziós pont fogja reprezentálni. Azt a pontot tekinthetjük a párt középpontjának, amelytől a párttagok távolságainak összege minimális, ezen pontnak az n-edik koordinátája jelöli az n-edik szavazáson a párt véleményét. Ezen pont rengeteg elvárt hasznos tulajdonsággal rendelkezik, amivel a párt többségének véleménye módszer nem feltétlenül bír. Elvárás lehet például, hogy amennyiben csak egyetlen egy párttag változtatja meg a szavazatát valamely irányba, miközben a többi párttag szavazata nem változik, a párt közös véleménye mozduljon el ebbe az irányba. Míg a klaszterközéppont, mint pártvélemény ekkor elmozdul az adott irányba, ha az adott képviselő nem szavazott együtt a párt többségével, a többség véleménye alapján számolt mutató nem feltétlen változik. A klaszterközéppont meghatározása a gyakorlatban numerikus módszerekkel történik, ezen tanulmányban az SPSS beépített klaszterközéppont meghatározó algoritmusát használtuk.

A klaszterközéppont meghatározásának következménye túlnyúlik azon, hogy mit tekinthetünk a párt, mint egység véleményének az adott kérdésben. Mivel ez egy ugyanolyan N-dimenziós térben elhelyezkedő pont, mint maguk a képviselők, a képviselők távolsága személyenként meghatározható ettől a ponttól, mely jó mutatója lehet annak, hogy mennyire szavaz együtt a párttal, a szavazások alkalmával kifejezett véleménye mennyiben egyezik meg a pártvéleménnyel. Ezen mutatószámmal egyetlen probléma van: függ attól, hogy az adott időszakban hány szavazás történt, ezért szükséges a mutató minimumának és maximumának kiszámítása. A kérdések számától függetlenül a mutató minimális nagysága nulla, mivel ha minden párttag ugyanúgy szavaz, akkor a közös pártvélemény ugyanebben a pontban fog elhelyezkedni, így az egyéni távolságok ettől a ponttól szintén nullák lesznek. Az egyéni távolság maximuma kisebb, mint $\sqrt{n * 4} = 2 * \sqrt{n}$, ahol n a szavazások száma. Ez az érték akkor tart $2 * \sqrt{n}$ -hez, ha a párt képviselőinek száma nagyon nagy, továbbá az egyén szavazata éppen ellentétes rajta kívül minden más párttag szavazatával. A párton belüli összes távolság

akkor veszi fel a maximumát, ha páros számú képviselő van és minden kérdésben a képviselők fele igennel, a másik felük nemmel szavaz nulla tartózkodás mellett. Ez a maximum *Párt képviselőinek száma* $\cdot\sqrt{n}$. A mért értékeket a maximumokkal leosztva olyan mutatót kapunk, mely 0 és 1 közé esik, nulla értéket teljes egyetértés esetén (mind egyéni, mind párt esetben), még 1 értéket az elméletileg lehetséges legnagyobb egyet nem értés esetén kaphatunk.

4.2 A módszertan alkalmazása a magyar Országgyűlésre

Bár egy elméleti világban, ahol a képviselők csak az igen, a nem és a tartózkodik szavazatok közül választhatnak és a ciklus alatt nem cserélődnek, a módszertan akadályok nélkül működik, a valóságban számos probléma lép fel, melyeket orvosolni kell. Ezen alfejezetben bemutatjuk, hogy milyen módon orvosolható a képviselők személyének, pártjának változása, illetve távolmaradása a szavazáskor.

4.2.1.1 A hiányzó értékek kezelése

A korábban hivatkozott litván parlamenttel foglalkozó tanulmánnyal egyetértve magunk is úgy gondoljuk, hogy a hiányzó értékek kezelésének nincs széles körben igazolt és elfogadott módja. Ezen tanulmányban a következő elveket követtük:

- Mivel megfigyelhető volt a párton belüli rendkívül magas egyetértés, ezért azon képviselők hiányzó szavazatait, akik a szavazás pillanatában nem nyomtak gombot, a pártvéleményhez (klaszterközépponthoz) legközelebb eső szavazati lehetőségre cseréltük ki, mely az adatok alapján minden esetben egybeesett a párt által legtöbb szavazattal támogatott alternatívával.
- A független képviselők esetén a szavazás elmulasztását tartózkodásnak értékeltük
- Azon képviselőknél, akik azért nem szavaztak, mert csak későbbi időpontban kerültek megválasztásra, vagy a szavazás időpontjában már nem adhattak le érvényes szavazatot, a hiányzó szavazatot hiányzó értéknek hagytuk meg.
- Amennyiben egy egész párt maradt távol a szavazástól, azt tartózkodásnak értékeltük

A fenti szempontok indoklásra szorulnak, különösen annak fényében, hogy a korábban hivatkozott litván tanulmány más kódolást használ, ugyanis ők a hiányzó szavazatot párttag esetében is tartózkodásnak értékelték. Az adatok fényében két dolog nagyon világosan látszik:

1. A hiányzó adatok nem maradhatnak meg mind hiányzó adatoknak, mert ebben az esetben a képviselők töredékére lehetne elvégezni az elemzést, amely értelmetlenné tenné a munkát.

2. Bárhogyan is kódoljuk át a hiányzó értékeket, az ideális világhoz képest rosszabb, torzított információval dolgozunk majd, így minden esetben a kisebb rosszat érdemes választani.

Adott tehát egy képviselő, mely ugyan az adott szavazásban nem vett részt, de a párttagsága ismert, illetve a pártjából voltak, akik az adott kérdésben szavaztak. Ekkor az átkódolásra három kézenfekvő alternatíva van: a képviselő szavazata kapjon 0 értéket (tartózkodik), $1/-1/0$ értéket aszerint, hogy a pártvéleményhez melyik áll közelebb, illetve kapja meg a szavazat értékeként az adott kérdésben a pártvélemény pontos értékét (n -edik kérdés esetén a klaszterközéppont n -edik koordinátáját). Abban az esetben, ha az átkódolás során a hiányzó adatot nem a párt többségének szavazatával cseréljük ki, két, az adott kérdésben teljesen egyformán gondolkodó politikus közt távolságot hozunk létre, pusztán azzal, ha feltételezzük, hogy egymástól függetlenül hiányoznak a Parlamentből. Ez a mesterséges távolság elég nagy hozzá, hogy elnyomja azon apró távolságokat, amik megtalálása a modell egyik fő célja. Bár ezen mesterséges távolságok a klaszterközéppont által kapott pártvéleményre cserélésével kisebbek, mint a tartózkodik esetben, még mindig elég nagyok hozzá, hogy a korábban említett megoldást válasszuk helyette. Ezen, a klaszterközépponthoz legközelebb elhelyezkedő opcióra való cserélésének azonban megvan azon torzító hatása, hogy azon politikusok, akik nem értettek egyet a pártjukkal, de ezzel nem kívántak kellemetlen helyzetbe kerülni, így inkább nem szavaztak, a többség véleményével fognak rendelkezni az átkódolás után, így egyértelműen rossz értéket kapva. A fenti indokok és következmények megfontolása mellett azonban még mindig úgy gondoljuk, hogy a tanulmány kutatási szempontjából még mindig ez tekinthető a kisebb rossznak.

A másik három szempont esetében az indoklás sokkal egyszerűbb, mint az korábban felmerült, az értékek nem tarthatók meg, mint hiányzó értékek, ha az adott ember szavazhatott volna, hiszen akkor a személy kimarad az elemzés alól. Amennyiben nem volt egyéb nyom (tehát a képviselő független volt vagy pártjából senki sem szavazott az adott kérdésben), akkor a legkevésbé félrevezető kódolás a tartózkodik volt. Még nem megválasztott, illetve már nem országgyűlési képviselő esetében a hiányzó értékek megtartása indokolt, hiszen az adott kérdésben nem szavazhatott, ez az ideális világban is így lett volna. Fontos még megemlíteni, hogy ez egy matematikai modell, így abban az esetben, ha a párt vagy személy távolmaradásával, esetleges kivonulásával tiltakozni kívánt, akkor ez esetenként tartózkodikként került átkódolásra, tehát a modell ilyen szempontokat nem vesz figyelembe.

Amennyiben ilyen helyzet áll fenn, érdemes lehet az adatbázist szabályon kívül módosítani, tanulmányunkban ilyenrel nem foglalkoztunk.

4.2.1.2 A képviselők személyének és pártjának változása

Bár az ideális világunkban a képviselők nem lépnek ki pártokból, illetve végig kitöltik a ciklust, a valóságban azonban ilyenekre van példa. Az előző részben tárgyaltak alapján a képviselőváltással keletkező hiányzó értékek hiányzó értékek maradnak, ezért amennyiben az elemzés fontos része, hogy az adott frissen belépő vagy épp kilépő képviselőről is tehető legyen valami megállapítás, akkor az elemzésben tárgyalt szavazásokat olyan mintára kell leszűkíteni, amelyben az adott képviselő végig képviselő volt. Bár a szavazatok alapján képzett koordináták nem romlanak el, ha a képviselő pártot vált, így technikailag ez semmilyen problémát nem okoz, ugyanakkor feltehető, hogy ez olyan változásokat jelent, melyben a képviselő szavazói magatartása megváltozik, ezért a pártból kilépő és másik pártba belépő vagy függetlenné váló képviselőt célszerű egy külön kilépő és külön belépő képviselőnek tekinteni. A szélek meghatározása során fontos szempont volt, hogy a lehető legkevesebb képviselőt veszítsük el, így a lehető legnagyobb mintára készíthessük el az elemzést. Ezen probléma mellett 3 időintervallumot határoztunk meg, melyen az elemzést elvégeztük:

1. 2010.10.25 - 2011.09.19.
2. 2011.11.28 - 2012.12.17.
3. 2013.03.11 - 2014.02.13.

4.3 További kutatási irányok és fejlesztési lehetőségek

Ezen dolgozatban a fő fókusz egy újszerű, használható módszertanon volt, melynek segítségével újító módon vizsgálhattuk a felmerült hipotéziseket. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a módszert némileg megváltoztatva ne lehetne pontosabb vagy más szemléletű válaszokat kapni.

Érdekes lehet például az euklideszi távolságon túl más távolságfogalmakkal is dolgozni, melyek alkalmazása érdekes eredményre vezethet. A hierarchikus klaszterezés során between groups linkage összevonó eljárást használtunk (két csoport távolsága az összes lehetséges olyan távolság átlaga, melyben az egyik pont az első, még a másik pont a második csoportból kerül ki), amin kívül léteznek más eljárások is, melyek használata járhat újszerű eredményekkel. Szintén érdekes lehet megvizsgálni, hogy milyen eredményt kapnánk, ha szakítanánk az eddigi elképzeléssel, miszerint a tartózkodik nulla értékéhez képest egyenlő távolságra helyezkedik el az igen és a nem válasz értéke, és azokban az esetekben, amikor nagyobb az egyetértés, az ellenszavazatokat nagyobb eltérésként értékelnénk.

Messzire vezető továbblépési irány lehet az egyéni klaszterközépponttól való távolság, illetve frakciófegyelmi index elméleti maximum értékének kiszámítása adott számú országgyűlési képviselővel rendelkező párt esetén, hogy a mutatók ténylegesen elérhessék az 1-es értéket minden esetben, ha a maximális egyet nem érték uralkodik párton belül. Dolgozatunkban az egyes képviselőket aszerint rangsoroljuk, hogy milyen távol helyezkednek el a párt középpontjától, illetve a tökéletes világban a különböző időszakokban nem változik a párt képviselőinek száma, így mind a személyes sorrend, mind az időbeli változás érzéketlen arra, hogy a kettő közül melyik maximummal osztjuk le az értéket. Amennyiben azonban különböző pártok frakciófegyelmi indexét, vagy a gyakorlatban változó létszámú párt indexének időbeli változását szeretnénk összehasonlítani, akkor az aszimptotikus (nagy számú képviselővel rendelkező pártot feltételező) maximummal való osztás kis mértékben kisebb indexet fog mutatni kis létszámú pártoknál az egyéni esetben. Abban az esetben, ha a párt létszáma páratlan is, akkor ez a frakciófegyelmi indexre is igaz. Dolgozatunkban a kis különbségeknek nem tulajdonítunk nagy jelentőséget, mivel trendek és nagy különbségek feltárása a cél, melyek mindkét mutató esetén megegyeznek, azonban ettől függetlenül másféle kutatási kérdésekhez hasznos lehet ezen maximális értékek pontos meghatározása.

4.4 Adatforrások

A kutatásunkhoz szükséges adatokat többféle forrásból szereztük be. Az adatbázisok hivatalos, megbízható adatokat tartalmaztak.

A hierarchikus klaszterezést az Országgyűlés 2010-2014-es időszaka alatt összegyűlt, egyéni indítványok elfogadásakor keletkezett nyílt szavazások képviselőszintű adatain végeztük el, melyeket a klaszterelemzés című alfejezetben bemutatott módon elemzésre alkalmassá tettünk. Eredeti terveink alapján fel szeretnénk volna használni az összes nyílt szavazás adatait, ugyanakkor azok nagy száma kezelhetetlen mennyiségű változót eredményezett volna. A felhasznált adatbázist a Parlament weboldaláról nyertük Visual Basic for Applications nyelven megírt programok segítségével. A hierarchikus klaszterezést és a statisztikai vizsgálatokat az IBM SPSS Statistics 20 nevű szoftver, illetve a Visual Basic for Applications nevű programnyelv segítségével hajtottuk végre.

A képviselői szavazások, illetve azok elemzésének adatait egyesítettük a 2014-es országgyűlési választások egyéni választókerületi, illetve országos listás jelöltjeinek adatbázisával, melyet a Nemzeti Választási Iroda www.valasztas.hu címen elérhető honlapjáról töltöttünk le. A nyers adatokat a Visual Basic for Applications nevű programnyelv használatával tettük elemezhető formába, majd a végleges, a képviselői szavazások

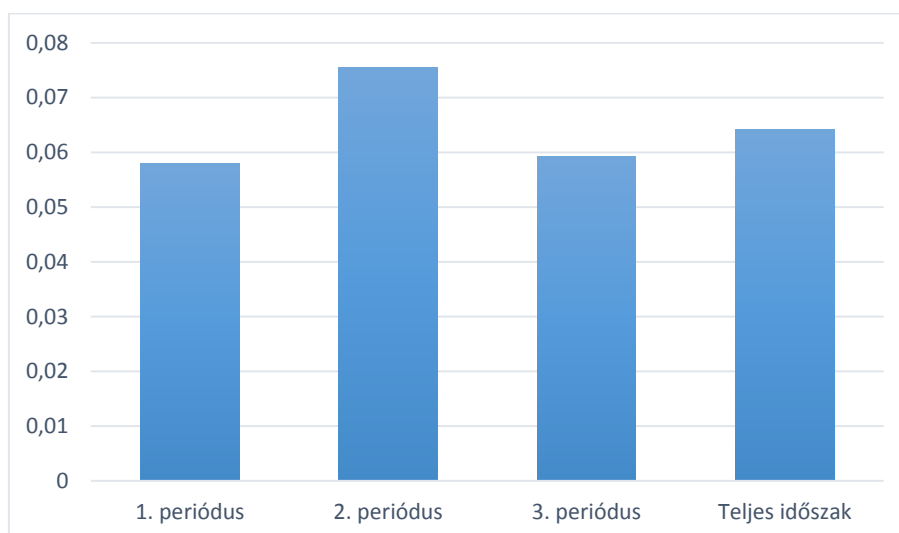
eredményeivel összevont adatbázist az IBM SPSS Statistics 20 nevű programcsomag segítségével dolgoztuk fel.

A 2010-2014-es országgyűlési időszak leíró statisztikai elemzését a Parlament.hu-n elérhető nyilvános adatok alapján végeztük el.

5 Kutatási eredmények

5.1 A pártfegyelem mértéke a vizsgált időszakban

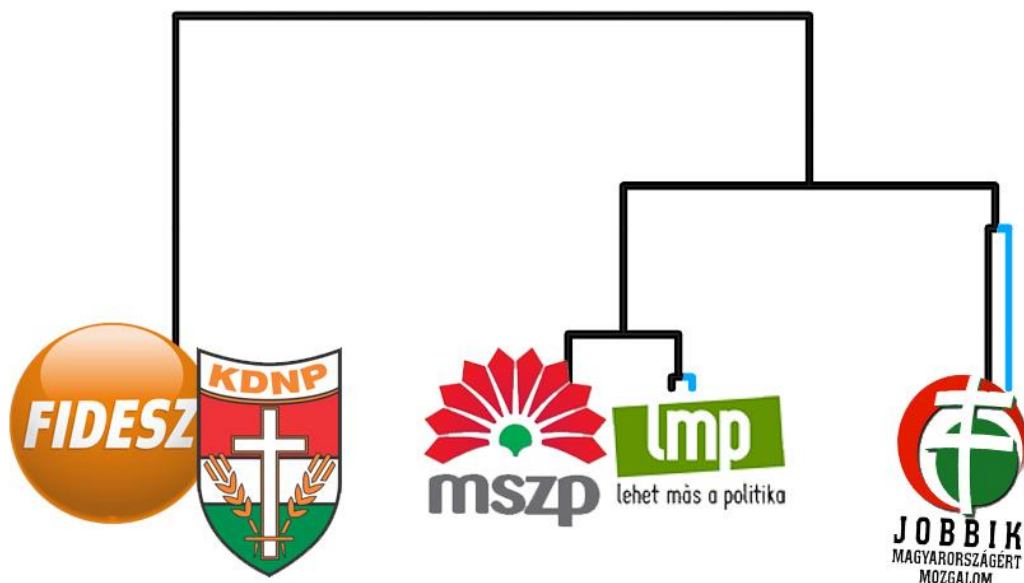
Az 1. ábra mutatja a pártfegyelmi mutató átlagát a különböző időszakok szerint, illetve a teljes periódus alatt. Mivel az indikátor nullás értéke teljes pártfegyelmet, az egyes érték pedig a teljes megosztottságot jelzi, elmondható, hogy a vizsgált időszak alatt jelentős volt a pártfegyelem a magyar Országgyűlésben. Mind a három részidőszak alatt, mind a teljes periódus alatt igen kicsi, 0,05 és 0,08 közötti értékekkel találkozunk.

1. ábra A különböző periódusokban és a teljes időszak alatt mérhető pártfegyelmi mutatók értékei.

Forrás: saját számítás és szerkesztés.

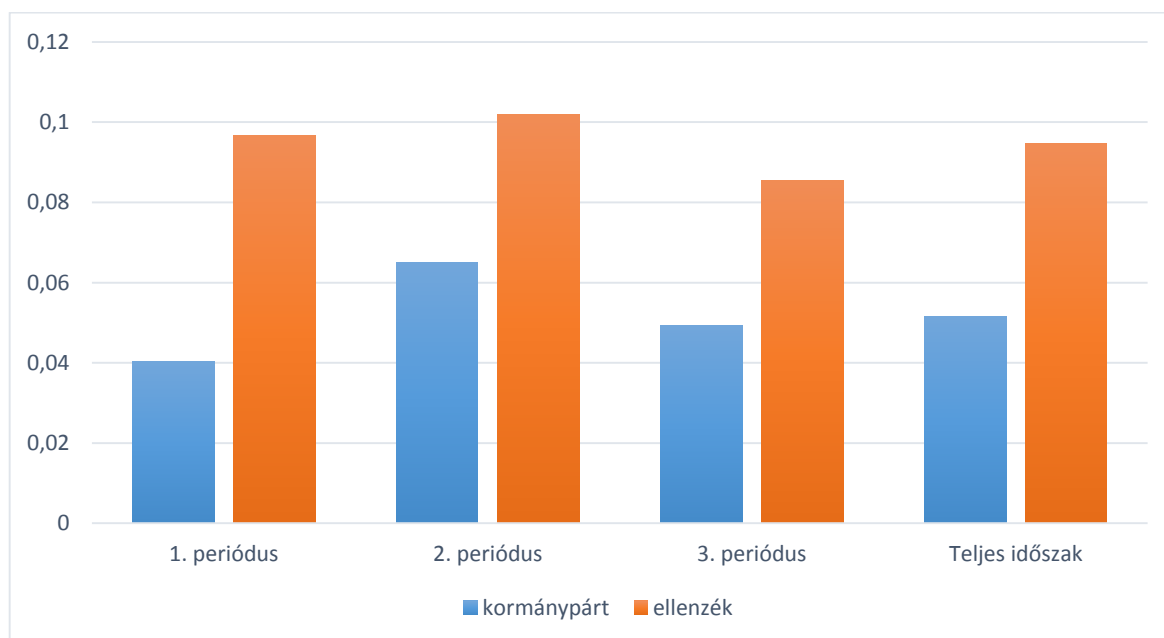
A hierarchikus klaszterezés során megszokott vágási szinteket használva a szavazatok alapján létrejövő klaszterek teljes átfedést mutatnak a párttagsággal. A 2. ábrán kék színnel jelöltük az (élesen elkülönülő) független képviselőket.

2. ábra A leadott képviselői szavazatok alapján megfigyelhető összevonási rend.
Forrás: saját számítás és szerkesztés dendrogram alapján.

5.2 Pártfegyelem a kormánypártok és az ellenzéki pártok frakcióiban

A pártfegyelem az összes részidőszak, illetve a teljes periódus alatt jellemzőbb volt a kormánypártok frakcióira, mint az ellenzéki pártokéra (3. ábra).

3. ábra Az egyes periódusokban, illetve a teljes időszakon megfigyelhető pártfegyelmi mutatók alakulása kormánypárt-ellenzék bontásban. Forrás: saját számítás és szerkesztés.

A kérdést megvizsgáltuk továbbá lineáris regresszióval, ahol a függő változót az adott képviselő adott periódusbeli távolsága a klaszterközépponttól, a független változót pedig az ún.

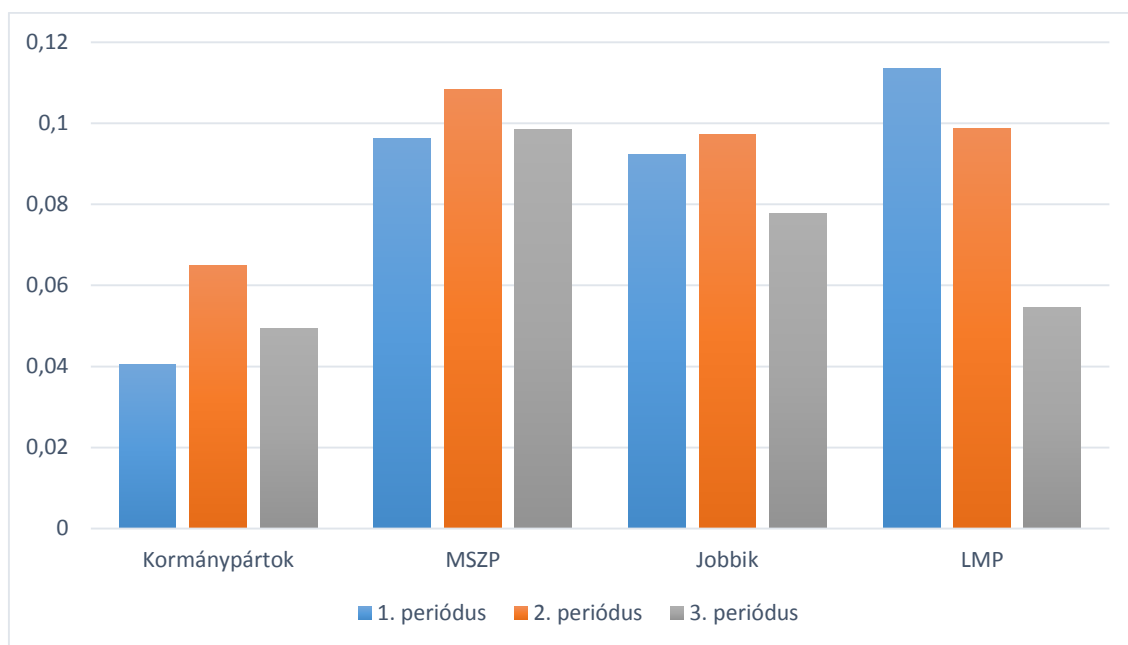
kormánypárt dummy (1=kormánypárt, 0=nem kormánypárt) adta. Mindhárom modell szignifikáns volt, a regressziós koefficienseket a 4. táblázat mutatja. Az összes vizsgált periódusban pozitív irányú kapcsolatot találtunk.

	1. periódus	2. periódus	3. periódus
Konstans	0,048	0,051	0,043
Kormánypárt dummy	-0,028	-0,018	-0,018

4. táblázat A kormánypártiság által magyarázott pártfegyelmi index lineáris regressziós modelljének együtthatói. Forrás: saját számítás és szerkesztés.

5.3 A pártfegyelem változása a választásokhoz közeledve

Egy kivétellel minden párt esetében hasonló tendenciákra lehetünk figyelmesek a 2014-es országgyűlési választások közeledtével: egy második periódusbeli „lazulást” a pártfegyelem erősödése követi a 3. periódusban (4. ábra). A Lehet Más a Politika frakció esetében az eredmények óvatossággal kezelendők a frakciónakadása kapcsán.

4. ábra A három periódus alatt megfigyelt pártfegyelmi indexek frakció szerinti bontásban. Forrás: saját számítás és szerkesztés.

5.4 A pártfegyelem és a 2014-es országgyűlési választásokon való indulás kapcsolata

A hipotézis vizsgálata érdekében statisztikai kapcsolatokat számoltunk az adott képviselő egyes periódusbeli pártfegyelmi mutatói és aközött, hogy egyéni választókerületben vagy országos listán indították-e a 2014-es országgyűlési választásokon, illetve hogy az országos listán

hányadik helyre került. Természetesen csak a periódus végén is párttag képviselőkkel dolgoztunk.

Az egyéni választókerületi indítás és az országos listán való szereplés tényét dummy változóként szerepeltettük (a változó értéke az indítás esetén 1, míg annak elmaradása esetén 0). A számítást lineáris regresszió segítségével végeztük el. Összesen hat modellt képeztünk aszerint, hogy a független változó melyik periódusbeli pártfegyelmi mutató volt és hogy a függő változó egyéni választókerületben való indulás, vagy országos listán való szereplés volt-e. Egyik modell esetében sem kaptunk szignifikáns eredményt.

Ugyanakkor aközött, hogy az adott képviselő pártfegyelmi mutatója a különböző időszakokban mekkora értékű volt és aközött, hogy hányadik helyre került az országos listán, kapcsolatot fedeztünk fel. A kapcsolatot Spearman-féle rangkorrelációval mértük, tekintettel a listahelyezés ordinális (sorrendi) voltára. Mindhárom elkülönített időszakra mérve szignifikáns eredményeket kaptunk, melyeket az 5. táblázat mutat. Meglepő módon negatív a kapcsolat iránya, tehát a magasabb pártfegyelmi mutató (tehát a kisebb mértékű pártfegyelem) magasabb listahelyezést eredményezett.

	Value	Asymp. Std. Errora	Approx. Tb	Approx. Sig.
1. periódus	-0,320	0,056	-5,333	0,000
2. periódus	-0,136	0,06	-2,177	0,030
3. periódus	-0,210	0,06	-3,447	0,001

5. táblázat A pártfegyelmi mutató és a 2014-es országos listahelyezés kapcsolata.

Forrás: saját számítás és szerkesztés.

5.5 A későbbiekben függetlenné váló képviselők frakcióbeli magatartása

Az eredményeink alapján elmondható, hogy a függetlenné vált képviselők még a frakciótagságuk alatt kevésbé vetették alá magukat a pártfegyelemnek, mint társaik. A hipotézist lineáris regresszióval bizonyítottuk, melyben a függő változó az adott képviselő első periódusbeli távolsága a klaszterközépponttól, a független változó pedig az ún. pártváltó dummy (1=függetlenné vált, 0=frakciótagsága nem ért véget) volt. A modell szignifikáns volt és pozitív irányú kapcsolatot (a regressziós koefficiens értéke 0,032) jelzett.

5.6 A függetlenedő képviselők frakcióelhagyást követő magatartása

A hármas kutatási kérdés kapcsán elmondhatjuk, hogy azzal párhuzamosan, hogy a függetlenné vált képviselők és egykori pártjuk tagjai közti távolság megnőtt (melyet okozhat részben az eljárás azon tulajdonsága, hogy hiányzás esetén már tartózkodikként került átkódolásra

szavazatuk), nem megfigyelhető meg, hogy hasonlóságot nagy arányban inkább egykori pártjukkal mutattak volna, mint más pártokkal szavazataik alapján. Igaz, hogy az MSZP-ből kivált DK-s csoportosulás továbbra is először az MSZP-hez hasonló módon szavazott, azonban az LMP-ből kivált PM-esek először az MSZP-frakcióval vonódtak össze szavazataik alapján, illetve néhány régebben Jobbik frakciótag képviselő a Fidesz-KDNP klaszterhez közelebb került, mint régi pártjához. Jellemző volt továbbá, hogy a függetlenedő ellenzéki képviselők szinte kivétel nélkül inkább egymással értettek egyet, mint régi pártjukkal, hiszen először egymással vonódtak össze (2. melléklet).

6 Összefoglalás

Dolgozatunkban a parlament 2010-2014-es időszakát vizsgáltuk egy, a klaszterelemzés módszertanából számolt újszerű mutató segítségével, mely a frakciófegyelem számszerűsítésére alkalmas. Kutatási kérdéseink szem előtt tartották a pártfegyelem időbeli változását, különböző frakciódinamikák feltérképezését, tendenciák kimutatását a sokaságon.

Az eredmények alapján elmondható, hogy a klaszterelemzésből származó módszertan a korábban hasonló eszközt használó tanulmányok konklúzióival párhuzamosan a téma vizsgálatára alkalmasnak bizonyult, az valóban képes volt a szavazások mögött megbúvó, mélyebb kapcsolatok feltérképezésére. A dolgozat készítése során arra a következtetésre jutottunk, hogy a politikatudományi hipotézisekkel párhuzamosan a kormánypárti frakciókban a frakciófegyelem mértéke valóban, igazolhatóan nagyobb, mint az ellenzéki pártfrakciók esetében, illetve minden párt esetében a választáshoz közeledve a frakciófegyelem mértéke nő. Az eredmények tanulsága alapján világosan kijelenthető, hogy a frakciót elhagyó képviselők kilépésük után megváltoztatták alapvető szavazási magatartásukat, ellenzéki esetben inkább egymáshoz hasonlóan szavaztak a régi pártjuktól függetlenül, mint bármely egyéb párttal. Szignifikáns kapcsolat mutatható ki az egyéni pártfegyelem mutatószáma és a 2014-es országgyűlési választások országos listáján kapott helyezés között.

A releváns politikatudományi szakirodalom áttekintése alapján megalapozott hipotéziseink nagy része igazolást nyert a vizsgált időszak alatt, mely azonban a kellő módszertani alapossággal nem lett volna megvizsgálható valamely kvantitatív mutató nélkül, melyre adtunk egy általunk jól működő és hasznos mutatónak gondolt verziót.

Úgy gondoljuk, hogy a pártfegyelem számszerűsítésével és a szavazatok kvantitatív vizsgálatával jelentős és újszerű eredmények érhetőek el a politikatudomány területén mind olyan magyarázatok és mind olyan előrejelzések készítése során, melyekre még igen ritkán volt példa a magyar politikatudományban.

7 Irodalomjegyzék

Ahlquist, John S. – Breunig, Christian (2009): *Country Clustering in Comparative Political Economy*. Letöltve: 2014. március 14., http://www.mpifg.de/pu/mpifg_dp/dp09-5.pdf.

Angelusz Róbert – Tardos Róbert (2000): *Pártok között szabadon*. Osiris Kiadó, Budapest.

Balázs Zoltán (2012): A magyar alkotmányossági trend és a 2010-11-es alkotmányozás. In: Boda Zsolt – Körösenyi András (szerk.): *Van irány? Trendek a magyar politikában*, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. 242-262. o.

Bowler, Shaun – Farrell, David M. – Katz, Richard (1999): *Party Discipline and Parliamentary Government*. Ohio State University Press, Columbus.

Davidson-Schmich, Louise K. (2006): The Origins of Party Discipline. Evidence from Eastern Germany. *German Politics and Society*, 79 (2), 23-43. o.

Downs, Anthony (1990): Politikai cselekvés a demokráciában: egy racionális modell. *Közgazdasági Szemle*, XXXVII (9), 993-1011. o.

Enyedi Zsolt (2004): A voluntarizmus tere. A pártok szerepe a törésvonalak formálásában. *Századvég*, (3). 3-27. o

Enyedi Zsolt – Körösenyi András (2004): *Pártok és pártrendszerek*. Osiris Kiadó, Budapest.

Fábián Zoltán (2013): Vonzások és választások: Politikai-ideológiai csoportok Magyarországon. In: Szivós Péter – Tóth István György (szerk.): *Egyenlőtlenség és polarizálódás a magyar társadalomban*, Letöltve: 2014. március 14., http://www.tarki.hu/hu/research/hm/monitor2012_teljes.pdf.

Fleishman, John A. (1986): Types of Political Attitude Structure: Results of a Cluster Analysis. *The Public Opinion Quarterly*, 50 (3), 371-386 o.

Ilonszki Gabriella – Judge, David (1994): Képviselőt és képviselői szerepek. Elmélet és magyarországi tapasztalatok. *Politikatudományi Szemle*, III (2), 5-24. o.

Jang, Jaewon – Hitchcock, David B. (2011): *Model-Based Cluster Analysis of Democracies*. Letöltve: 2014. március 14., <http://www.stat.sc.edu/~hitchcock/clustdemstatrev.pdf>.

Kovács Erzsébet (2011): *Pénzügyi adatok statisztikai elemzése*. Tanszék Kft., Budapest.

Kozma Viktória (2007): Pártrendszer és koncentráció. *Politikatudományi Szemle*, XVI (4), 31-67. o.

Körösényi András – Tóth Csaba – Török Gábor (2007): *A magyar politikai rendszer*. Osiris Kiadó, Budapest.

Krilavičius, Tomas – Žilinskas, Antanas (2007): *On Structural Analysis of Parliamentary Voting Data*. Letöltve: 2014. március 14., http://www.mii.lt/antanas/uploads/visualization/lectures/lect1_introd/Info727.pdf.

Norris, Pippa (2004): *Electoral Engineering, Voting Rules and Political Behavior*. Cambridge University Press, Cambridge.

Obádovics J. Gyula (2006): *Matematika*. Scholar Kft., Budapest.

Papp Zsófia (2011): *Constituency Focus in the Hungarian MPs' Perceptions of Representation*. Letöltve: 2014. március 15., https://disc.ceu.hu/sites/default/files/field_attachment/page/node-3320/disc-wp-21-papp.pdf.

Pitkin, Hannah Fenichel (1972): *The Concept of Representation*. University of California Press, Berkeley.

Schrodt, Philip A. – Gerner, Deborah J. (2000): Cluster-Based Early Warning Indicators for Political Change in the Contemporary Levant. *American Political Science Review*, 94 (4), 803-817 o.

Searing, Donald (1994): *Westminster's World: Understanding Political Roles*. Harvard University Press, Cambridge.

Strøm, Kaare (1997): Rules, Reasons and Routines. Legislative Roles in Parliamentary Democracies. In: Müller, W.C. – Saalfeld, Thomas (szerk.): *Members of Parliament in Western Europe. Roles and Behaviour*, Frank Cass, London. 155-174. o.

Wahlke, John C. – Eulau, Heinz – Buchanan, William – Ferguson, LeRoy C. (1962): *The Legislative System. Explorations in Legislative Behavior*. Wiley, New York.

1. melléklet: Bizonyítások

A pártfegyelem mutató aszimptotikus maximuma

Legnagyobb egyet nem értés páros számú párttag esetén jöhet létre, ha a fele igennek, a fele nemmel szavaz, ekkor a klaszterközéppont mind az n koordinátája a 0 pontba kerül, az egyéni távolság pedig ettől $(1 - 0)$ koordinátánként, tehát összesen $\sqrt{n * (1 - 0)^2} = \sqrt{n}$

Az egyéni távolság aszimptotikus maximuma

Elvben az egyén szavazat akkor kerülhet a legtávolabb a középponttól, ha minden kérdésben ellentétesen szavaz, mint az egyébként végtelent közelítő párttársa, például, ha mindenre nemmel szavaz, miközben mindenki más mindenre nemmel. Ekkor a pártvéleménybe elhanyagolhatóan szól bele és a középpont tart ahhoz a ponthoz, amelynek minden koordinátája egy, még a képviselő koordinátái -1-ek lesznek. Ebben az esetben minden szavazásnál $(1 - (-1))=2$ távolságra fog elhelyezkedni, így maximális teljes távolsága $\sqrt{n * (1 - (-1))^2} = \sqrt{n * 4} = 2 * \sqrt{n}$.

2. melléklet: Függetlenné váló képviselők viselkedése (dendrogram)

